

DOI: [https://doi.org/10.18524/2410-2601.2022.2\(38\).283067](https://doi.org/10.18524/2410-2601.2022.2(38).283067)

УДК 130.2

Дар'я Дзюба

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ФУНКЦІОНАЛЬНОСТІ ГУМОРУ ЯК МЕХАНІЗМУ КУЛЬТУРНОЇ РЕФЛЕКСІЇ ВІД ЕПІДЕМІЇ НАСИЛЛЯ НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНСЬКОГО ФЕНОМЕНУ «ЛІГА СМІХУ»

Культура – це наше найбільше надбання, найкоштовніша перлина в доробку сучасного суспільства, найцінніший дар, який ми маємо оберігати і викарбовувати охайно та старанно. Ця робота присвячується саме культурі, її силі та могутності, її магічній здатності зцілити душу і тіло, об'єднати народи і країни, відновити суспільство та повернути світові мир і гармонію. У статті розглядається феномен фестивалю «Ліга сміху» як приклад репрезентації функціональності гумору як механізму культурної рефлексії від епідемії насилля.

Ключові слова: «Ліга сміху», гумор, насилля, культурна рефлексія.

Реалії життя XXI сторіччя такі, що ми кожного дня знову і знову відчуваємо натиск та потужні поштовхи з боку повсякденності, різкі зміни економічного, політико-соціального, науково-інноваційного напрямків, одні цінності замінюють інші настільки швидко, що стрес, відчай та розгубленість призводять до самозабуття. Ми втрачаємо себе, губимо власне Я у цій безодні, ненадійність та мінливість світу засліплює очі, змушує нас йти напромацки, і вірити, що все ж попереду існує шлях відновлення та просвітління.

У сучасній історії дуже багато прикладів, коли цілюща сила культури приходить на допомогу людині та суспільству. В кожному виді мистецтва, галузі культури та філософії є можливість відшукати такі «ліки» і довести, що культура – це «жива» вода, наповнюючись якою ми втамовуємо вічну жагу до буття.

А коли насправді ми відчуваємо себе живими, сповненими сил та енергії? Коли щастя в нас самих і ми можемо ним ділитися з навколишнім світом. В такі моменти ми починаємо співати, танцювати, малювати картини чи писати вірші, записувати смішні відео, робити веселі знімки, жартувати та розважатися, або просто посміхатися і робити своєю посмішкою світ навколо нас світлішим, добрішим та щасливішим кожної миті.

Джерел цієї дивовижної сили настільки багато, що можна присвятити цьому ціле життя, подібно тому, як культура присвячує нам своє. Тому перед нами постає завдання відшукати одне з таких джерел і створити на цих сторінках роботу, в якій головна мета розкрити за допомогою наукових

інструментів та методів віднайдене культурне явище та довести, що цей феномен здійснює головне призначення культури – рятувати та цілювати світ.

Але що може рятувати людину від болю? До кого ми йдемо, коли відчуваємо недугу чи хворобу? Лікар, фармацевт, робітник медичної галузі – людина, якій доступна інформація про зіцлення та лікування, про те, що ми маємо робити аби покращало, аби організм почав одужувати, аби життя прийшло в норму. З розвитком хвороб росте і розвивається фармацевтична, фізико-хімічна, біоінженерна та наукова діяльність в цілому – чим вище попит, тим більше сил та ресурсів вкладають у ту чи іншу галузь. Тож поки існує біль, хвороби, епідемії та висока смертність серед виду людей – світ буде досліджувати та розвивати методи збереження власного життя аби існувати й надалі. І те, що здатне забезпечити нам це одужання і виживання, стане нашим щитом, нашою бронею, тією самою зброєю, заручившись силою якої, ми зможемо впевнено продовжувати наш шлях, процвітаючи та примножуючи світло навколо нас.

Але постає питання, які найголовніші ліки мають шукати люди? Яка найбільша загроза для суспільства зараз? Що за біль понад усе змушує нас страждати? Це саме той біль, який не стухає віками – біль, отриманий від насилля, поневолення, від війни та голоду, від боротьби за мир, за майбутнє і життя. Насилля – це найбільший ворог для світу, найгостріша рана людства, те, що змушує нас плакати та кричати від відчаю і страху, а в найгірших випадках взагалі втратити власне життя.

Що є насправді насилля і чи зможе суспільство нарешті подолати його в майбутньому? У кожного свій погляд на це питання, адже усі ми його переживали на собі та зазнали цей негативний вплив хоча б раз у житті, тому пропонуємо звернутися до мудрості відомих філософів, мислителів та дослідників культури – «лікарів» інтелекту, душі та серця, запитаємо їх, аби спробувати віднайти відповідь і для себе.

«Не пізнавши відчаю, людина не стане намагатися його подолати...» – це слова Неллі Іванової-Георгієвської – українського педагога, філософа, наукового та культурного діяча [Іванова-Георгієвська 2006]. У цьому вислові вбачається глибокий зміст, адже він не тільки про відчай – доки ми щось не пізнаємо, не переживемо власним Я, сутність цього явища, почуття, події залишається недосяжною та примарною. І не пізнавши на собі насилля, людина не стане виборювати право на свободу, на вільне існування і буття. Одним з таких борців проти насилля, проти поневолення власного народу, проти расизму, нерівності, дискримінації був Мартін Лютер Кінг – знакова постать в американській історії та культурі, захисник демократичного, ненасильницького, мирного погляду на людське співіснування, на політику,

релігію та культуру в цілому.

«Ахіллесова п'ята насилля в тому, що це – провідна спіраль у прірву, яка народжує те, що і намагається знищити. Замість того, щоб зменшувати зло – насилля примножує його. Ви зможете силою вбити людину з брехнею та ненавистю у серці, та брехні вам не подолати, і ненависть ви не знищите. Навпроти, насилля тільки збільшує ненависть. І так по колу. Цей ланцюг – від ненависті до війни, від цієї війни до нової – має бути розірвано, інакше ми потрапимо в темну безодню самознищення. Темрява не прожене темряву – тільки світло спроможне це зробити» [День Мартіна Лютера Кінга]. На думку М. Л. Кінга, ми маємо шукати те, що пробуджує в нас світлі промені нашої душі, активувати позитивні сторони характеру та подаровані природою здібності й таланти, і використовувати їх як зброю проти насилля, а не те, що насилля породжує та примножує.

В чому ж ми можемо знайти це захисне та зцілюючі світло? Оскільки насильство – це страшна сила, велика та могутня, здатна зламати, знищити, понівечити душу й тіло, проти неї потрібна не менш потужна зброя, міцний захист, спроможний відкинути натиск та змусити «ворога» відступити з поразкою.

Відомий французький філософ Рене Жирар у власних дослідженнях біблійних текстів та християнських міфів приходять до висновку, що кожний акт насилля породжує за собою акт помсти, внаслідок чого створюється неперервне коло зростаючого насилля та відповіді на нього. І будь-яке насилля – це фактор, що вражає усе суспільство та знищує його наче хвороба. Та все ж, на думку Жирара, є механізм, який виконує функцію захисту людства від епідемії насилля, функцію контролю та його стримування. Цим важливим механізмом є культура.

Але чому саме культура має здатність розв'язувати цю проблему? Свою відповідь на це питання вичерпно нам пояснює в роботі «Агресія (так зване зло)» австрійський вчений Конрад Лоренц. Він досліджує питання агресії та насилля у суспільстві та їх глобальних наслідків на прикладі поведінки виду хребетних та виду *homo sapiens*.

У книзі йдеться про агресію, а саме про інстинкт боротьби, спрямований проти близьких за видом, у тварин і у людини. Агресія, прояви якої часто ототожнюються з проявами «інстинкту смерті», – це такий самий інстинкт, як і всі інші, і в природних умовах так само як і вони, служить збереженню життя і виду. У людини, яка власною працею занадто швидко змінила умови свого життя, агресивний інстинкт часто призводить до важких наслідків.

Важливим у питанні наслідків насилля між людьми є поняття, виділене у Конрада Лоренца – скупченість. Він вважає, що скупченість людей у тісному просторі веде до не людяності непрямым чином – унаслідок

виснаження і розпаду відносин між людьми та появи агресивної поведінки.

На дослідях тварин Лоренц доводить – загальна недружність, що спостерігається в усіх великих містах, зростає пропорційно щільності скупчення людей у певних місцях. Недостатність соціальних контактів, а тим паче їх зникнення («втрага любові») належать до числа сильних чинників, що сприяють агресії. А в агресії людина втрачає найважливіші якості, одна з яких – рефлексія. Накопичення інстинкту, що відбувається при довгій відсутності розрядження стимулу, стає наслідком не тільки зростання готовності до реакції, але й багатьох інших, глибших явищ, до яких залучається весь організм у цілому.

Якщо людина перестає рефлектувати, вона наражається на небезпеку втратити всі ті властивості й здібності, які колись забезпечили розвиток абстрактного мислення, словесної мови, совісті та моралі, і вирізняли її від тварин. У такій ситуації вмикається наступний механізм – що більше скупчення незнайомих, чужих людей, тим більше для кожного постає необхідність бути поза цим, звільнитися від натиску чужого та незрозумілого світу, повернутися у «колиску» рідної культури.

Таким чином, Лоренц вбачає вагомі підстави вважати внутрішньовидову агресію та насилля найбільш серйозною небезпекою, яка загрожує людству в сучасних умовах культурно-історичного і технічного розвитку – вона є первинним інстинктом, саме цим вона небезпечна. І головна його небезпека полягає в спонтанності – це важко контролювати, неможливо абсолютно подолати чи відмовитися від неї та все ж спрямувати чи замінити цей напрям ми здатні.

Ритуали заміщення, переорієнтації насилля відбуваються в ході еволюції, щоб направити агресію в безпечне русло. Оскільки ці ритуали перенаправлення виникають у людській культурі, і не належать до спадковості, вони передаються традицією, так, що кожен індивід повинен засвоїти повідомлення наново шляхом навчання. Тобто, первинному явищу, спадковому та притаманному нашій тваринній природі, може протистояти не спадкове, створене штучно і набуте, вторинне явище – культура.

Схожої думки про культуру дотримувався Ж.-П. Сартр – відомий французький філософ та письменник. Він уважав, що культура – це інструмент покращення життя, це творіння людини, в якому вона конструює себе, впізнає власне Я – людина сама керує власними бажаннями та спрямовує буття до головної цінності – свободи. Виходячи з цього, можна сказати, що саме культура дає нам найбільший дарунок серед усіх – свободу від цієї агресії, можливість пізнати світ без неї та створити навколо себе простір вільний від насилля, поки що не назавжди, але хоча б на деякий час.

К. Лоренц, Р. Жирар, Ж.-П. Сартр одноставно наголошують на тому,

що ми маємо постійно звертатися за допомогою до культури, адже саме вона на початку розвитку людства «врятувала» нас першого разу, і зможе це робити й надалі. Вони з різних аспектів показують нам, як утворюється насилля, чому так важливо його спрямовувати, а не стримувати чи використовувати, і що природна схильність до насилля – це не остаточний вирок, а потужний стимул протистояти цьому інстинкту, узяти під контроль агресію та перетворювати її на живильне джерело замість отруйного.

І для дослідження цієї проблеми недарма було приведено у приклад вислови, теорії та роботи усіх цих мислителів, адже це думки людей, які боролися все своє життя за свободу для власної країни та народу, хоч і різними методами – М. Л. Кінг за допомогою риторики та промов пробуджував віру та дух поневолених меншин Америки, Ж.-П. Сартр почав писати п'єси та літературні твори аби підняти з колін у післявоєнний час французький народ, повернути йому мужність, а Конрад Лоренц, відчувачучи відповідальність перед суспільством після всього, що він побачив на війні, у полоні та голоді, написав основоположне для етології дослідження, в якому пояснює особливості людської природи та поведінки, а згодом читав лекції по віденському радіо про приховані біологічні причини «хвороби» ХХ століття, що завжди іманентно присутня в кожній людині.

Усі ці автори звертаються до проблеми війни та геноциду у власних філософських та літературних творах, використовуючи особистий досвід з морально-етичної, історично-національної, соціокультурної точки зору на запальний процес минулого століття. В українській культурі також було чимало таких історичних етапів, які й досі наповнюють почуттям жаху та відчаю за нанесені страждання, біль та насилля. Взагалі боротьба за свободу, за звільнення від поневолення, за гідність та рівність для українського народу – це довгий шлях багатьох століть, цілих поколінь, надзвичайних здобутків та тяжких втраг.

Кому, як не українцям відомо, що таке насилля, агресія, знищення та гніт, війна та голод, геноцид і диктатура? На жаль, нашому народу довелося через все це пройти, і Україна зазнала значних змін та перетворень, та все ж вони зробили нас та нашу Батьківщину сильнішими, більш мужніми, загартували та зміцнили, об'єднали разом, коли самотужки впоратися було вже несила.

Та після всього, що сталося в минулому столітті, нового, ще більшого удару українській культурі завдали події політичної кризи 2013 року, Євромайдану, зміни влади та вторгнення російських політичних сил на територію Східної України та півострову Крим. Це дуже важкий тягар, коли сусідня країна породжує до себе почуття ненависті, бажання помсти братньому народу, встановлення справедливості за власних «братів» та

«сестер». Як можна витримати таке ярмо? Лише якщо ми подолаємо наслідки чергового акту насилля над нами й зможемо «перетворити» темряву на світло, як того бажав нам на початку М. Л. Кінг, тоді й буде це тяжке ярмо поступово легшати.

Але, як би прикро це не звучало, враховуючи трагічність української історії, Неллі Іванова-Георгієвська дійсно мала рацію, що якби ми не зазнали всіх цих історичних етапів та змін, тяжких випробувань, то ми б не прагнули подолати їх, розімкнути непереривне коло не добродійності та зла, змінити світ навколо ненасильницькими методами, не війною чи агресією.

Доказом цього є те, що на зламі 2013 та 2014 років в українській культурі з'являється унікальний феномен, аналогів якому в світовій історії мистецтва не існує й до сьогодні. Маючи головною метою бажання об'єднати людей різного віку, статі, способу мислення та творчого підходу, з різних куточків України, а в подальші роки і світу, вихідці з КВК – режисери, сценаристи, редактори, капітани та учасники гумористичних колективів, серед війни, насилля та відчаю створюють феномен проекту, в якому люди лікують душевні рани за допомогою гумору, втілюють власні мрії на сцені, переборюють страхи й комплекси через перевтілення та ігрову діяльність, відроджують зв'язок з власним Я за допомогою сміху, іронії, сатири та імпровізації, власного таланту, таланту колег та однодумців, акторства та творчості в цілому.

«Ліга Сміху» ім'я цьому унікальному феномену. Саме вона, на нашу думку, є джерелом чудодійної сили та зцілення, тому що служить українській культурі вже багато років з однією метою – об'єднувати людей під патронатом сміху, єдності та свободи. Як казав Чарлі Чаплін: «Я вірю, що могутність сміху й сліз зможе стати протиотруєю від ненависті й страху», - так само і ми віримо в призначення цього гумористичного феномену допомогти нам в складній боротьбі з залятим ворогом. Тому тепер фокус нашого дослідження зосередиться на вивченні особливостей появи цього явища в українській культурі, на аналізі його розвитку та встановленні практичного значення «Ліги Сміху» для зцілення українського народу від завданого нам болу та шкоди.

Ми віримо в майбутньому весь посміхнеться світ,

І кожен з нас тому сюди прийшов,

Мы разные, но нас сегодня смех соединит,

С мечтою общей сильной как любовь.

(Фінальна пісня «Ліги Сміху»)

Ці рядки насправді дуже точно пояснюють головну ідею цього проекту. Генезис даного феномену розпочинається ще в 2014 році, коли колишній редактор КВК Андрій Чивурін на чолі з колегами під час щорічного

відбіркового фестивалю в Сочі збирає команди для участі у Вищій Українській Лізі КВК. Оскільки політичний конфлікт з Росією набирає все більших обертів і українське телебачення відмовляється від співробітництва з будь-якими проєктами КВК, перед майбутніми засновниками «Ліги Сміху» постає складне питання: «Що робити з тими людьми, яких вони відібрали, яке майбутнє їх чекає?» Це і стало мотивом до створення нового, суто українського, гумористичного шоу.

Як каже сам Андрій Чивурін в інтерв'ю для YouTube-каналу одного з учасників «Ліги Сміху»: «Ми зробили останню спробу відновити Вищу Українську Лігу, але «1+1» відмовилися від формату КВК. Вони сказали, що ми маємо придумати нову форму для подібного проєкту. Залишивши без творчого майбутнього всіх тих людей, ми розуміли, що якщо не створити щось зараз, то культура гумору помре і потім її доведеться відбудовувати з нуля» [Андрій Чивурін]. Після цієї відмови, зібравшись разом – Андрій Чивурін, Наум Баруля, Андрій Яковлев, Борис та Сергій Шефіри, Володимир Зеленський – в ході мозкового штурму створюють абсолютно новий формат передачі, в основу якої закладено принцип гумористичної гри з театральними мініатюрами, танцювальними та пісненими номерами, а також імпровізацією та батлами, які стають головними творчими елементами на будь-якому з етапів програми.

Наум Баруля – головний продюсер та директор «Ліги Сміху» вважає так: «Це саме те, що потрібно було командам. Те, що було потрібно нам. Все склалося вчасно» [Інтерв'ю Наума Барулі]. Ідея такого проєкту дуже сподобалася студії «Квартал 95» та каналу «1+1» і розробка «Чемпіонату України з гумору» (інша назва «Ліги Сміху») розпочалося спільними зусиллями задля створення власного, унікального та суто українського формату в жанрі телевізійної гри. І на першому ж фестивалі 2015 року в Одесі зібралося понад сто двадцять команд з різних куточків нашої країни, а також з м. Москва та м. Мінськ.

Як зізнаються продюсери проєкту, інтерес до «Ліги Сміху» перевершив усі їх очікування. В цей непростий для нашої країни час, абсолютно різних людей об'єднала не лише загальна мрія, це було щось більше – потужна хвиля любові та відданості спільному покликанню. Перспектива участі в новому гумористичному проєкті настільки зацікавила творчу спільноту, що це стало справжньою знаковою подією для культури українського гумору, для культури Одеси та для всієї країни в цілому.

Ми віднайшли дійсно вдалий приклад для нашого дослідження – приклад того, як Україна обрала створювати мистецтво, шукати його в обличчях своїх дітей та допомагати їм зростати, міцно триматися на ногах, збільшувати віру у себе та в могутність творчості, інтелектуальної діяльності, філософії

та культури. Це гідний шлях для людини, народженої природою, але вихованої саме культурою. Мистецький тракт, яким лігосмішники обрали йти, простягається через Гумористичний Простір, і головне життєдайне джерело в ньому – Сміх.

Дослідження феномену сміху цікавило науковців ще з античних часів, а його зародження відбулося багато мільйонів років тому. Для більшості нейробіологів, антропологів, філософів, психологів в області гелотології сутність сміху дуалістична – має під собою фізіологічну та психологічну основу. Вивчаючи природу сміху та посмішки у своїй роботі «Сміх. Його фізіологія і психологія», Джеймс Селлі описує процес сміху, як різку перерву ритмічного (мирного) перебігу дихальних рухів, під час якого відбувається скорочення діафрагми, а також характерна зміна міміки та голосу. У ньому залучається відразу кілька відділів мозку: скронева частка, мозочок, середній мозок, гіпоталамус, стовбур та кора головного мозку. У цьому складному механізмі одні зони відповідають за обробку інформації, яка здається смішною, інші посилають сигнали для реакції, а треті дозволяють гальмувати активність сміху, якщо вона недоречна або небезпечна.

Психологічний аспект утворення сміху пов'язаний із занепадом сил, духовною втомою і нервовим виснаженням. Психофізична енергія, зосереджена глибоко всередині та стримувана, не витрачається і з часом має знайти якусь можливість для виходу. В цьому Дж. Селлі погоджується з ідеєю Герберта Спенсера, що сміх є результатом нервової енергії, яка раптово стала вільною. На думку Г. Спенсера, сміючись, людина позбувається емоційного тягара, завдяки тому, що сміх продукує радість.

Водночас з Г. Спенсером та Дж. Селлі представником еволюційного підходу до вивчення сміху був Конрад Лоренц, до досліджень якого ми вже зверталися на початку роботи, тому його погляд на це питання стане чільним доповненням відносно природи сміху. У книзі «Агресія (так зване зло)» він виділяє основні особливості цього поняття:

1) Сміх у людини в первісній формі був ритуалом заспокоєння або привітання;

2) Початкова функція ритуалів сміху була звичайним запобіганням боротьби, що надалі перетворилося в автономну самоціль;

3) У своїх особливостях, притаманних інстинктивній поведінці та у своєму еволюційному походженні сміх подібний до агресії;

4) Соціальна функція сміху – пом'якшення природного інстинкту агресії, виникла шляхом переорієнтування небезпечної дії проти стороннього об'єкту;

5) Спільний сміх діє не лише як потужний засіб усунення агресії, але й

забезпечує сильне почуття соціальної єдності;

б) Сміх можливо свідомо та цілеспрямовано застосувати проти ворога.

Виходячи з еволюційної теорії дослідження, робимо висновок, що сміху притаманна надзвичайна сила – цілюща та дорогоцінна, здатна звільнити людину від гніту зла, насилля та накопичення агресії, а також забезпечити роз'єднаному скупченістю та недружністю суспільству відчуття згуртованості, співдружності та втраченої єдності.

Відомі письменники, філософи та дослідники культури також високо оцінюють могутність гумору. Наприклад, З. Фрейд у книзі «Дотепність та її відношення до несвідомого» пише, що насилля і агресія під дією гумору призводять до свободи від насилля. Так само Ф. Ніцше вважав сміх силою, здатною подарувати людині свободу. Голосом мудрого героя свого твору «Так казав Заратустра», він звертається до нас зі словами: «Сміх визнав я священим; о люди, навчіться ж від мене як сміятись». Насправді, нам необхідно пізнавати цю святість гумору, бо сам Всесвіт подарував нам його, аби ми пам'ятали «поки сміємося, ми не здаємося», – як каже команда «Ліги Сміху» «Луганська Збірна» (м. Луганськ).

Успішна людина – це людина, яка перш за все вміє спілкуватися з іншими, а почуття гумору – це, на мій погляд, найпотужніший комунікатор (Андрій Чивурін)

Це дійсно ціле мистецтво, як правильно спілкувати, який підхід підібрати до співрозмовника, як встановити контакт один з одним – не кожен добре володіє цією здібністю. Як ви думаєте, чому ж це такий рідкісний дар? Наш мудрий учитель – М. Л. Кінг вважав причиною те, що люди ненавидять один одного, часто вони нічого не знають про себе та про інших, через те, що не спілкуються, а не можуть цього робити, бо роз'єднані.

Завдяки проведеному аналізу наукових джерел та різних теорій філософії сміху, ми довели, що оскільки сміх зберігся в ході еволюції, як корисний механізм, його за правом можна вважати важливою запорукою виживання. Гумор – це справжня мова культури, а сміх – це набутий інстинкт проти природного інстинкту. А тому, на нашу думку, гумор – це не проміжний стан, це філософія життя, в якій медіатором між людьми стає сміх та почуття гумору. А філософія сучасного українського гумору – це «Ліга Сміху».

Кожен з вас бачив цю програму по телебаченню чи на інтернет-сторінках хоча б декілька разів, але для кращого розуміння коротко розглянемо структуру цього феномену. Як ми вже зазначали, початок «Чемпіонату України з гумору» – це щорічний фестиваль в м. Одеса, який триває протягом декількох днів у січні, потім після одеського відбору найкращі команди потрапляють на Гала-концерт у Києві. Ці етапи

відкривають новий ігровий сезон кожного року. Далі починаються вже конкурсні ігри, частина яких відбувається весною, а інша частина восени. Фінал «Ліги Сміху» показують напередодні Нового року, а завершення сезону – це «Зимовий кубок «Ліги Сміху». Крім цього, також влітку розігрують «Літній кубок» та з нагоди важливих подій для лігосмішників проводять різні спецпроекти – «Коміки VS Шоу-бізнес», «Кубок Президента України», «Битва сезонів» та ін.

Архітектоніка кожної гри побудована на декількох частинах:

- 1) «Знайомство з тренером»;
- 2) Театральне полотно за заданою темою (рідше темою, яку обрала команда) за обов'язкової участі тренера;
- 3) Конкурс-танок або конкурс-пісня;
- 4) Номер-пародія;
- 5) Номер із запрошеною зіркою.

В спірних ситуаціях з балами вирішує долю учасників батл або імprovізація, але одного разу був такий випадок, коли право голосу перейшло до залу, таким чином абсолютно порушивши правила суддівства і показавши, що унікальність «Ліги Сміху» підтверджується її здатністю комунікувати з глядачем, давати справедливості існувати вільно та без перешкод. В півфіналах та фіналі імprovізація та батл – це вже обов'язкові конкурси, як найвища ступінь майстерності та талановитості, геніальності на межі страху, відповідальності за свою команду, основне правило яких – відсутність детермінованості нотатками чи сценарієм. А фінал сьомого сезону «Битва Титанів» взагалі виключав будь-який спланований попередньо гумор, абсолютна свобода та живий процес створення гумору на сцені – це було винятковою подією, величезним зрушенням від старих традицій до нових.

Головним принципом проекту «Ліга Сміху» для команд, окремих учасників, суддів-тренерів, ведучих та гостей, а також адміністративного та творчого цеху є принцип рівності. Адже «як перед законом, так і перед гумором усі рівні», – на думку головного редактора Андрія Чивуріна. Ми бачимо, що це не порожні слова від засновника «Ліги Сміху», а дійсно творче та життєве кредо, яке він та його колеги наслідують, створюючи цю програму. Це шоу об'єднує різні вікові групи гумористів, від молодих команд до команд у зрілому віці, від жіночого гумору до чоловічого, від людей з обмеженими фізичними можливостями та людей з неідеальною зовнішністю до тих, хто має прекрасну фізичну форму та здоров'я, від тих, хто любить класичний гумор до тих, кому до душі абсурд, імprovізація та саркастично-бурлескні жарты.

З самого початку ціллю нового гумористичного проекту було

відродження українського гумору, пошук його нових напрямків та унікальних команд чи учасників, яким необхідна професійна допомога та обмін досвідом. Тому аби не тиснути своїм авторитетом, емпіричною мудрістю та публічністю, командам надають широкий простір свободи та творчості, забезпечуючи цим збереження автентичності учасників без зазіхання на зміну їх концептуального стилю.

Підтвердженням цьому є приклади того, як відомі телеведучі, гумористи, актори зі званнями Народних, Заслужених або культових артистів не затьмарили команду, а стали допоміжним «знаряддям» на шляху до перемоги. Зокрема, команда «Два капітани – 1955 р.» та Сергій Сивохо, «Загорецька Людмила Степанівна» і Юрій Горбунов, Станіслав Боклан і «Ветерани Космічних Військ», Станіслав Боклан і «Тріо різні» – це приклади союзів людей зі значною різницею у віці і у досвіді, але це не роз'єднало їх на сцені, не створило проблеми непорозуміння та вікового бар'єру – вони працювали на одній хвилі, розуміли один одного з півслова, поєднували різні покоління досвіду та погляду на гумор, і вони досягли успіху, здобули перемогу, стали гарними друзями у житті, не дивлячись на відмінності, які могли б стати прірвою між ними – завдяки гумору, мистецтву та силі культури абсолютно різні люди можуть стати одним цілим.

Цей аспект «Ліги Сміху» дозволяє розширити діапазон різних видів гумору, створити український оазис для творчості та художньої реалізації. Яке це задоволення бачити на одній сцені таке розмаїття напрямків:

- класичного, народного гумору – «V.I.P.» (м. Тернопіль), «Винницькі» (м. Вінниця), «Любимый город» (м. Харків), «Два капітана – 1955 р.» (м. Київ), «Луганская сборная» (м. Луганськ), «30+» (м. Житомир);

- молодіжного, нестандартного гумору – «Загорецька Людмила Степанівна» (м. Львів), «Лукас» (м. Кременчук), «Радужный енот» (м. Ужгород), «Минипанки» (Україна), «Вот эти парни. Радиофизики» (м. Київ), «Дикий молодняк» (м. Харків);

- жіночого гумору – «Трио разные и ведущий» (м. Київ), «Коліжанки» (м. Львів), «180 и выше» (м. Дніпро), «Мы слышали Гагару» (м. Суми, м. Харків), «Я так и знала» (Хайфа, Ізраїль);

- одеського гумору та гумору «простонародддя» – «Одесские Мансы» (м. Одеса), «Де Ришелье» (м. Одеса), «СМТ» (м. Полтава), «Моя провінція» (м. Вінниця), «Стояновка» (Молдова), «Замок Любарта» (м. Луцьк);

- абсурдного та саркастичного гумору – «Иннародный театр абсурда «Воробушек» (м. Харків), «Прозрачный гонщик» (м. Одеса), «Ветераны космических войск» (м. Київ, м. Остер, м. Прилуки), «В активному пошуку»

(м. Тернопіль).

Ще в 2015 році, на першому фестивалі, Володька з «V.I.P. Тернопіль» відзначив головну особливість «Ліги Сміху», – «дуже різні люди з дуже різним гумором можуть співіснувати в одній програмі» [«Ліга Сміху»]. І найцікавіше в цьому, що все це гармонійно поєднується, приковуючи глядачів до екранів чи до крісел у залі, і витісняє на деякий час усі проблеми, турботи та емоційні переживання. Кожен знайде гумор до душі, почує чи побачить себе, свій досвід, посміється над абсурдністю та безглуздістю ситуації на сцені, бо справжня квінтесенція гумору – це повсякденне життя.

Ми перерахували основні, найбільш поширені напрямки, але також з поступовим розвитком «Ліги Сміху» виникали нові відгалуження гумору – біблійний, анімаційний, кінематографічний, «хуліганський» та дитячий гумор. Окремо слід відзначити появу парагумористів – команда «Пошло-поехало» (м. Миколаїв, м. Тернопіль), та дітей-сиріт – команда «Свій формат» Дружківського будинку-інтернату (Донецька обл.). Крок назустріч цим учасникам – це надія на щасливе та вільне творче життя, доступне абсолютно кожному в Україні. В масовій культурі такого раніше не було, «Ліга Сміху» ліквідує усі бар'єри та руйнує застарілі міфи, несправедливі упередження про те, що жартувати, виступати, смішити та грати ролі можуть тільки люди з фізично досконалою зовнішністю. Це дуже гарний привід пишатися такими значними здобутками для української культури, і ми маємо бути вдячні цьому проєкту за такий вагомий внесок у прогрес телемистецтва та кіно, у розвиток культури гумору та філософії сміху.

Цим самим можна вважати, що «Ліга Сміху» – це соціальний проєкт національного масштабу, що дає можливість допомогти талановитій молоді повірити у себе. Гра вже перетворилася на цілий рух, субкультуру, на «книгу», яку молодь відкриває і читає із задоволенням. Станіслав Боклан на питання, чи отримує він задоволення брати участь у проєкті, відповів: «Замість того, щоб вештатися за гаражами, бути хуліганом чи розбишакою, молодь сидить і вдень і вночі пише, співає, репетирує – не витрачає марно власний час та юність. Чи це не щастя?» [«Ліга Сміху»].

Але період тогочасних років важко назвати щасливим – ми залишилися без відносин з близьким за культурою народом і порожнечу від цієї втрати, «втрати любові» за Конрадом Лоренцом, потрібно було якось заповнити. Художня діяльність, гумор та сміх полагодили цю прогалину у суспільній свідомості, ввімкнувши таким чином механізм рефлексії – головну подушку безпеки для культури при зіткненні з агресією та насиллям. На виклик екстреної медичної допомоги для української культури приїздить швидка під назвою «Ліга Сміху»:

Как лекарство для души,

сміх нам продлеваєт жизнь.

(гімн «Ліги Сміху»)

Якщо ліки дієві, їх виробництво збільшується, а якщо сміх лікує – його створення простягається рік за роком все ширше і ширше. Прикладом цього є те, що українська «Ліга Сміху» настільки змогла підкорити серця людей, що в ній приймали участь команди і учасники з Молдови, Ізраїлю, Азербайджану, Білорусі, Вірменії. А потім «Ліга Сміху» простягнулась далеко за кордони України – франшизу на створення цієї програми придбали в декількох країнах і тепер кожного року людей об'єднує «Ізраїльська Ліга Сміху», «Вірменська Ліга Сміху», «Грузинська Ліга Сміху», «Азербайджанська Ліга Сміху» та «Міжнародна Ліга Сміху» в м. Таллінн.

Чим саме цей проект унікальний і які риси притаманні лише для цього формату ігрової телепередачі? Метод порівняльного аналізу, який ми плануємо застосувати, зможе пояснити винятковість цього феномену. По-перше, унікальність українського гумору та гумору СНД у тому, що лише тут збирається така величезна вага людей, які не просто показують гумор, а об'єднуються в команди та колективи, влаштовують різноманітні змагання, конкурси та фестивалі, перетворюючи гумор на цілий рух національного рівня.

По-друге, неповторність «Ліги Сміху» – в абсолютному залученні всіх присутніх до процесу створення, до участі у проекті. Наприклад, якщо в КВК команди, ведучий та зал беруть участь у програмі, то журі лише оцінює його, не будучи при цьому безпосередньо задіяними в будь-яких номерах чи конкурсах. Такі гумористичні шоу, як «Вечірній квартал», «Жіночий квартал», «Дизель-Шоу», «Одного разу під Полтавою», «Країна У», «Розсміши коміка», хоч і пов'язані з Лігою кожен по своєму, та все ж цим унікальним аспектом не вирізняються. Це формати також розважального, але зазвичай спланованого за сценарієм або обмеженого у часі на виступ шоу, у якому є постійний склад акторів, гумористів та ведучих і усталений діапазон гумору. Ефект єдності відсутній в тому значенні, що запрошені зірки виступають з власними номерами, а не допомагають командам заробляти бали від журі, що в «Лізі Сміху» навпаки згуртовує їх спільною метою і робить ближче один до одного; немає процесу змагання, шляху становлення та росту команд, в якому переживання і дух перемоги об'єднує учасників і тренера, і за якими дуже цікаво спостерігати від гри до гри; відсутні групи підтримки у залі за той чи інший колектив, які б хвилювалися та вболівали за обранців.

Єдність у «Лізі Сміху» в тому, що тренери – це не просто члени журі, а додаткова сила команди, яка ділиться своїм сценічним досвідом, з самого початку стає частиною команди і до кінця виконує свій обов'язок перед

командою. Ведучий та глядачі – також учасники, їх завдання підтримувати, допомагати, вчасно реагувати своїм правом голосу на спірні моменти та транслювати чесне враження від виступів, до якого потім прислухаються судді. Стовідсоткове залучення в даному проєкті забезпечує «Лізі Сміху» власну філософію – гумор – це не маска, яку потрібно вдягнути, це стан душі, у якому філософами стають абсолютно всі присутні. Ніхто не залишається по той бік сміху, завдяки можливості такої точної та суттєво відчутної єдності, в порівнянні з іншими форматами, будь-які межі щезнуть, що дозволяє Сміху вільно проникати у серця прихильників цього життєдайного джерела.

І, по-третє, постійна актуальність, інноваційність та діджиталізація інструментарію, методів та способів репрезентації гумору в проєкті забезпечує глядачеві ефект несподіванки, здивування, неповторності та креативної безпрецедентності. В гумористичній сфері – це дуже важливий аспект – постійна присутність wow-ефекту. Адже емоційні тригери здивування, спровоковані несподіваною ситуацією, в основі якої позитив – переходять у радість, яка у відповідь забезпечує сміх. Глядач таким чином не відчуває дефіциту нових вражень та почуттів, бо оригінальність виступу чи подачі своєю неочікуваністю витісняє ту велику кількість вже побаченого до цього. Завдяки цьому актуальність «Ліги Сміху» тим і росте, коли кожна команда або організатори намагаються задіяти новітні технології, соціальні сервіси, популярні винаходи та глобальні тенденції, аби притягнути увагу спостерігача і забезпечити йому повне занурення на гумористичну глибину.

«Кохайте гумор, адже сміх врятує світ» – золоті слова від лідеру команди «Наш Формат» (м. Кам'янець-Подільський) – в цьому і є майбутнє «Чемпіонату України з гумору» – рятувати світ посмішками, гумором, сміхом, радістю і надалі. У цієї програми справді шалені перспективи, виходячи зі статистики рейтингів на телебаченні та в інтернеті – з кожним роком показники зростають, а канал «1+1» замовляє ще більше ефірів. Окрім цього перегляди в YouTube б'ють рекорди для гумористичного жанру відео, глядачі коментують та оцінюють випуски, забезпечуючи цим ще більшу популярність «Лізі Сміху». Тому нас і зацікавило дослідження даного феномену в українській культурі, адже знаходиться на вищих щаблях протягом семи років – це досягнення, яке варте захоплення своєю пристрастю та відданістю справі.

Організатори налаштовують зворотній зв'язок з аудиторією, завдяки моніторингу та увазі до думки глядачів, та мудро привносять зміни відповідно до актуальності подій і трансформацій культури. А тим часом колишні учасники, переможці, «випускники лігасмішної школи»

продовжують свою діяльність не лише у гумористичних програмах, телешоу, кінофільмах та серіалах, а також у різних сіквелах, онлайн блогах, стендап-шоу та підкастах – найсучасніших модифікаціях художньо-мистецької та культурної діяльності.

Ось культура і відкрила перед нами на цих сторінках джерело, у якому «жива» вода потужним струменем ллється через край і потрапляє до наших берегів, аби напоїти нас, подарувати нові сили і відновити зсередини. Та все ж яким би захоплюючим не було бажання продовжувати цю яскраву подорож на чолі зі Сміхом і Гумором, настав час підводити підсумки нашого дослідження.

Проаналізувавши центральні поняття для даної роботи - питання насилля, агресії, захисту від їх наслідків, поняття рефлексії, ритуалів перенаправлення та звільнення від гніту небезпечної «хвороби», стає зрозуміло, що просте знищення зла злом, насправді, лише посилює присутність зла в світі і може призвести до того, що методи насилля стануть єдиним змістом життя. Ненависть ніколи не призводить до любові, насильство до свободи.

Конрад Лоренц вважає, що завдання людини серед зла саме в тому, аби поширювати любов та створювати опір злу та насильству. Адже агресія, будь-яка, чи то по відношенню до людини чи до країни, чи взагалі – це дія справжнього інстинкту, яка є небезпечною через власну спонтанність та не контрольованість.

Перед нами вимальовується наступна тенденція – як тільки епоха переживає жакливу кризу, яка накладає кайдани на її свободу, а разом з тим і на все її існування, то культура одразу реагує на зміни шляхом творчого переосмислення та репрезентації онтологічного досвіду в нових напрямках художньої діяльності та мистецтва. Ми виявили, що реакція нашої культури не змусила себе довго чекати і вона створила феномен унікального гумористичного простору «Ліги Сміху», відкритого та дружелюбного для абсолютно різних людей, які вирішили завітати у гості чи прийшли за підтримкою.

Український гумор – це гумор незламного народу, гумор гідності та свободи, ми вирощували його роками та століттями і тепер він вирощує нових нас. А коли відбувається перехід від старого до нового погляду на життя і світ, змінюються також наші внутрішні фільтри. Сміх – це саме той фільтр, через очисні волокна якого насилля просто не здане проникнути, бо гумор відлякує своєю світлою, позитивною, ба навіть лікувальною енергією насилля, агресивні, злі прояви особистісних та суспільних емоцій.

За допомогою аналітичного, порівняльного, феноменологічного підходів, нам вдалося досягти поставленої мети – репрезентувати гумор, як

ритуал перенесення агресії та насилля на прикладі гумористичного проекту національного масштабу, і довести функціональну відповідність феномену «Ліги Сміху» щодо механізмів культурної рефлексії в усуненні наслідків насилля та агресії.

І на останок нам хотілося б підкреслити, що це дуже цінне вміння – йти по життю зі сміхом, залишати старе позаду, жартувати та посміхатися на шляху до нового. Сміх є вибір, а вибір – це свобода. Завдяки цьому ми вже легше приймаємо проблеми повсякденності та виклики долі й переходимо до їх осмислення через гумор, художню діяльність та мистецтво, а в цьому і є необхідна нам рефлексія – перенести негативний вплив у безпечне русло, повернувши гармонію та спокій.

Список використаних літератури та інтернет-джерела

- Іванова-Георгієвська, Н. (2006) *Сміх в граничній ситуації*, в: *Добца / Докса. Збірник наукових праць з філософії та філології*. Вип. 9. Семантичні й герменевтичні виміри сміху. Одеса, ООО Студія «Негоціант», сс. 90–99..
- Андрій Чивурін: про недоліки «Ліги Сміху» та про сучасний КВК. Вузкий погляд.* [Електронний ресурс] Режим доступу: https://www.youtube.com/watch?v=OFWjd_TxrU.
- День Мартіна Лютера Кінга. Цікаві факти про борця за свободу.* [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://www.forumdaily.com/uk/den-martina-lyutera-kinga-luchshie-citaty-velikogo-borca-za-svobodu/>.
- Ігри Гумору – Документальний фільм. «Ліга Сміху 2020».* [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=IYE1GpS4Iks&t=1300s>.
- Інтерв'ю Наума Барулі.* [Електронний ресурс] Режим доступу : <https://www.myvin.com.ua/ua/news/events/28451.html>.
- «Ліга Сміху» – Історія створення, скандальна система суддівства і прохи про Маслякова.* [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=qoy3lqSkK6E>.

Daria Dzyuba

REPRESENTATION OF THE FUNCTIONALITY OF HUMOR AS A MECHANISM OF CULTURAL REFLECTION FROM THE EPIDEMIC OF VIOLENCE IN THE UKRAINIAN PHENOMENON OF “LEAGUE OF LAUGHTER”

Culture is our greatest asset, the most precious pearl in the completion of modern society, the most valuable gift that we must protect and engrave neatly and diligently. This work is dedicated to culture, its strength and power; its

magical ability to heal the soul and body, unite peoples and countries, restore society and restore peace and harmony to the world. The article examines the phenomenon of the “League of Laughter” festival as an example of the representation of the functionality of humor as a mechanism of cultural reflection against the epidemic of violence.

Keywords: “League of Laughter”, humor, violence, cultural reflection.

References

- Ivanova-Heorhiievskа, N. (2006) *Smikh v hranychnii sytuatsii* [Laughter in a borderline situation], v: *Doksa. Zbirnyk naukovykh prats z filosofii ta filolohii*. Vyp. 9. *Semantychni y hermenevtychni vymiry smikhu*. Odesa, ООО Studiiа «Nehotsiant», ss. 90–99.
- Andrii Chyvurin: pro nedoliky «Lihy Smikhu» ta pro suchasnyi KVK. Vuzkyi pohliad.* [Elektronnyi resurs] Rezhym dostupu: https://www.youtube.com/watch?v=OFWjd_TxrU.
- Den Martina Liutera Kinga. Tsikavi fakty pro bortsia za svobodu.* [Elektronnyi resurs] Rezhym dostupu: <https://www.forumdaily.com/uk/den-martina-lyutera-kinga-luchshie-citaty-velikogo-borca-za-svobodu/>.
- Ihry Humoru – Dokumentalniy film. «Liha Smikhu 2020».* [Elektronnyi resurs] Rezhym dostupu: <https://www.youtube.com/watch?v=IYE1GpS4lks&t=1300s>.
- Interviu Nauma Baruli.* [Elektronnyi resurs] Rezhym dostupu : <https://www.myvin.com.ua/ua/news/events/28451.html>.
- «Liha Smikhu» – Istoriia stvorennia, skandalna systema suddivstva i trokhy pro Masliakova.* [Elektronnyi resurs] Rezhym dostupu: <https://www.youtube.com/watch?v=qoy3lqSkK6E>.

Стаття надійшла до редакції 21.01.2022

Стаття прийнята 21.02.2022